

BELGISCHE MAROKKANEN: een stap verder

Analyse en vergelijking van het onderzoek om de Marokkaanse
gemeenschappen in België beter te leren kennen

Sami Zemni

(met medewerking van Marlies Casier)

COLOFON

Belgische Marokkanen: een stap verder.

Analyse en vergelijking van het onderzoek om de Marokkaanse gemeenschappen in België beter te leren kennen

Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21 te 1000 Brussel

AUTEUR Sami Zemni, professor Faculteit Politieke en Sociale
Wetenschappen UGent

COÖRDINATIE VOOR DE KONING
BOUDEWIJNSTICHTING Françoise Pissart, directeur
Françoise Pissart, publicatieleider
Karoline Impens, assistente

MET MEDEWERKING
VAN

Deze uitgave kan gratis worden gedownload van onze website
www.kbs-frb.be

Wettelijk depot: D/2893/2010/01
ISBN-13: 978-90-5130-687-3
EAN: 9789051306873
BESTELNUMMER: 1965

januari 2010

Met de steun van de Nationale Loterij

Voorwoord

In 2008 vroeg de Koning Boudewijnstichting aan de universiteit van Rabat om een onderzoek uit te voeren dat bedoeld was om de mensen van Marokkaanse herkomst die in België wonen, beter te leren kennen. Het gaat hier immers om een van de belangrijkste migrantengemeenschappen in ons land. Om een origineel beeld te schetsen, bleek het interessant om een beroep te doen op onderzoekers uit het land van herkomst om zo een andere kijk te krijgen op de werkelijkheid die de Belgische Marokkanen beleven.¹ Dit onderzoek dat werd gepubliceerd in juni 2009, leidde tot heel wat reacties in de pers en bood de mogelijkheid om het debat over integratie te voeden. Maar het leek de Stichting belangrijk om nog iets meer te doen met de informatie uit dit rapport, om ze beter in perspectief te plaatsen en om inspiratie te bieden aan de personen die verantwoordelijk zijn voor het migratie- en integratiebeleid, de verenigingen op het terrein en de leden van de Marokkaanse gemeenschap.

Met dit doel voor ogen vroeg de Stichting aan Hassan Bousetta, onderzoeker van het NFWO en lector aan het ‘Centre d’étude de l’ethnicité et des migrations’ van de universiteit van Luik (CEDEM – ULg), om het rapport op transversale wijze te lezen en de elementen uit het onderzoek te analyseren in vergelijking met andere beschikbare gegevens en een aantal voorstellen en aanbevelingen te formuleren. Aan Nederlandstalige kant werd hetzelfde gevraagd aan Sami Zemni, professor aan de universiteit van Gent en directeur van de ‘Middle East and North Africa Research Group’ (MENARG). Deze twee onderzoekers maken deel uit van het begeleidingscomité « Islam en Moslims in België » van de KBS.

In zijn inleiding wijst Hassan Bousetta erop hoe belangrijk het is om te beschikken over betrouwbare en recente kwantitatieve gegevens over de Belgische Marokkanen, omdat de Marokkaanse immigratie in België een belangrijke component vormt van de niet-Europese immigratie in ons land en ongetwijfeld ook degene die het meest rechtstreeks onze

¹ Een gelijkaardig initiatief was eerder al genomen in verband met de Turkse gemeenschap en had in 2007 – na een onderzoek dat was toevertrouwd aan de universiteit van Istanboel – geleid tot de publicatie van een rapport met de titel ‘Belgische Turken: Brug of kloof tussen Turkije en de Europese Unie’.

integratiemodellen in vraag stelt. De onderzoeker meent dat het feit dat de gegevens zijn ingezameld door een wetenschappelijk team uit het land van herkomst een andere kijk mogelijk heeft gemaakt, maar soms ook heeft geleid tot andere interpretaties. In de inleiding wijst hij ook op de ruimtelijke realiteit van de Marokkaanse migratie evenals op de historische dimensie ervan.

De tekst van Hassan Bousetta gaat vervolgens in op een aantal punten in verband met de Belgische Marokkanen die in het rapport aan bod komen, zoals de sociaaldemografische kenmerken van de Marokkaanse immigratie, de sociaaleconomische status, de beelden die de Belgische Marokkanen hebben van Marokko, België en de Europese Unie en ook hun identiteit, hun sociaal-culturele waarden en hun relaties.

Daarna volgen enkele beschouwingen die meer verband houden met de toekomst, met name over de noodzaak van een algemeen of specifiek overheidsbeleid, en ook enkele aanbevelingen voor de politieke verantwoordelijken op de verschillende niveaus van de betrokken overheidsinstanties en de sociale actoren. Zij moeten strategieën uitstippelen die het mogelijk maken om de integratie van de Belgisch-Marokkaanse gemeenschappen in België verder te laten evolueren.

Inhoudstafel

1. Inleiding.....	6
I. Terugblik op de studie	7
1. Gemeenschap of gemeenschappen ?	7
2. De sociaaleconomische achterstelling.....	8
3. Islam, cultuur of sociaaleconomische verklaring ?.....	8
4. Racisme, discriminatie en islamofobie : objectief of subjectief ?.....	9
5. Nationaliteit, burgerschap en de identificatie met het land van aankomst en het land van herkomst.....	10
6. Seksualiteit, huwelijken en sociale druk.....	11
II. Aanbevelingen Federaal	12
1. Tewerkstelling.....	13
2. Nationaliteit en burgerschap	13
3. Discriminatie.....	15
II. Aanbevelingen Vlaanderen.....	16
1. Tewerkstelling.....	16
2. Onderwijs.....	17
3. Migratie, sociale druk en huwelijken	18
4. (Sociale) Huisvesting	20
5. Discriminatie.....	21

INLEIDING

Het rapport “*Belgische Marokkanen: Een dubbele identiteit in ontwikkeling*” gevraagd door de Koning Boudewijnstichting en uitgevoerd door het Marokkaanse onderzoekscentrum “*Centre d’Etudes et de Recherches en Sciences Sociales*” (CERS) onder leiding van professor Abdallah Saaf is op verschillende manieren boeiende lectuur.

De grootste verdienste van dit onderzoekswerk is dat het een massa aan kwantitatief materiaal verzamelde over de aard van de Marokkaanse migratie in België. Het brengt zowel objectieve (inkomens, eigendom, ...) als subjectieve (percepties) parameters in kaart. Deze focus is zeker welgekomen, gezien het demografische belang van de Marokkanen in de algemene migratiestromen naar België maar ook gezien het maatschappelijk debat over integratie en de multiculturele maatschappij.

Het feit dat de hele oefening uitgevoerd werd door een team van Marokkaanse onderzoekers, ten dele bijgestaan en geholpen door Belgische partners, maakte het onderzoek des te interessanter. De uitwisseling van ideeën en visies en de interacties tussen diverse onderzoekstradities van verschillende landen maakte snel duidelijk hoe er andere bekommernissen aan de basis van wetenschappelijke vraagstellingen kunnen liggen. Dit was absoluut geen slechte zaak maar eerder een verrijking van beide visies.

Er zijn natuurlijk ook enkele belangrijke methodologische opmerkingen die we bij het rapport zouden kunnen maken: het kwantitatieve materiaal is uitgebreid maar de vraag dringt zich op of een fijnere multivariate analyse niet meer diepgaande informatie had kunnen opbrengen; sommige cijfers worden voorgesteld maar niet echt geanalyseerd (oorzaken, verschillen,...) of weinig becommentarieerd; ook de kwalitatieve gesprekken uit de focusgroepen zouden meer gebruikt kunnen worden; ...

In de volgende paragrafen heb ik deze methodologische vraagstukken achterwege gelaten. Gezien het beleidsvoorbereidende karakter van deze nota, heb ik mij gefocust op de belangrijkste aspecten van het onderzoek waarover genoeg informatie bestaat (zowel door de studie zelf of omdat er ander onderzoeksmateriaal bestaat die deze informatie ondersteunt).

DEEL I: TERUGBLIK OP DE STUDIE

Ik kan heel wat opmerkingen maken bij of vragen stellen over dit boeiende rapport. In wat volgt probeer ik mijn belangrijkste opmerkingen te bundelen, met elkaar te verbinden alsook tegen onderzoeksresultaten van andere studies te houden, om zo het begrip over de levens en posities van Belgische Marokkanen te vergroten .

Ik heb bewust gekozen voor die thema's die het meest in het oog sprongen en waarover men vandaag het meest informatie beschikken door de studie zelf of door eerdere studieresultaten.

1. Gemeenschap of gemeenschappen?

Een eerste gegeven wat volgt uit het rapport is de onmogelijkheid om te spreken over één Marokkaanse gemeenschap in België. Ook al is er op verschillende vlakken een diversificatie van de Marokkaanse migratie (armoede, talenkennis,...) naargelang de regio, toch kunnen we niet simpelweg spreken over 'Vlaamse', 'Brusselse' en 'Waalse' Marokkanen. De situatie is nog veel complexer. De toestand van de Belgische Marokkanen is sterk verschillend en afhankelijk van inkomen, woonplaats, tijdstip van migratie, al dan niet naturalisatie, talenkennis,... De vele sociale problemen die worden besproken in het rapport zijn in meer of mindere mate van toepassing op al deze gemeenschappen maar toch is er een sociale gelaagdheid merkbaar. Zoals in eerdere demografische studies duidelijk werd, leven de Marokkaanse Belgen massaal in steden. 2/3 onder hen leven in niet meer dan 10 verstedelijkte centra (op de 589 die het Koninkrijk telt). Zeven Brusselse gemeenten alleen huisvesten bijna 45% van alle Marokkaanse Belgen. Indien zowel de federale en regionale politieke overheden en instellingen een adequaat antwoord willen formuleren op de problemen van sociale marginalisering en uitsluiting (zie verder) dan zal dit ook moeten samengaan met een meer verfijnd begrip van de grote verscheidenheid tussen en binnen de Marokkaanse gemeenschappen.

Een belangrijke bedenking hierbij is het gebruik van de term 'Belgische Marokkanen' in de voorliggende studie. De onderzoekssubjecten van de studie betreffen voornamelijk 'Belgen' van 'Marokkaanse origine', en geen 'Marokkanen' van 'Belgische origine' (die, wanneer we de redenering doortrekken, feitelijk in Marokko zouden leven). Het gevaar bestaat dat door het blijven gebruiken van de term de veronderstelling dat deze mensen nog steeds 'buitenstaanders' zijn, nl. het zijn geen 'Belgen', maar in de eerste plaats 'Marokkanen' zich bestendigt. Natuurlijk zal, en zo blijkt uit de studie, het van individu tot individu verschillen of iemand zich dan wel een 'Marokkaanse Belg', 'Belgische Marokkaan', Europeaan,... of simpelweg moslim noemt. Om geen verwarring te zaaien blijven wij de term Belgische Marokkanen gebruiken.

2. De sociaaleconomische achterstelling

De sociaaleconomische achterstelling van veel Belgische Marokkanen, in het bijzonder jongeren, is het meest frappante feit uit dit onderzoek. Ook al zijn er verschillen tussen de drie gewesten, toch leven niet minder dan 53% van de Belgische Marokkanen onder de armoedegrens (p.61). Bovendien is het zeer opmerkelijk dat het risico voor een leven in armoede groter is voor wie in België geboren is dan wie in Marokko geboren is! De meerderheid van de Belgische Marokkanen in de actieve leeftijdsfase hebben een ongunstige of onzekere plaats heeft op de arbeidsmarkt.

Het onderzoek toont dus aan dat de Belgische Marokkanen zich in een kwetsbare sociaaleconomische en professionele situatie bevinden – iets wat ook al was gebleken uit andere onderzoeken. Er treden wel grote regionale verschillen op het vlak van de armoedecijfers, waarbij vooral de Belgische Marokkanen in Wallonië het meest getroffen lijken. Vrouwen zijn nog steeds achtergesteld op de arbeidsmarkt, net zoals jongeren. In dit verband wordt gewezen op de factor van ‘discriminatie op het werk’, maar dat is zeker niet de enige oorzaak. Ook het gebrek aan opleiding en een zekere patriarchale druk op vrouwen kunnen deze situatie mee verklaren.

Deze sociaaleconomische achterstelling blijkt uit verschillende indicatoren: lage inkomens, een laag percentage van eigenaars op de huisvestingsmarkt (daar staat wel tegenover dat 60% een eigendom bezit in Marokko), het bewonen van kleine oppervlaktes,... Er lijkt zich een cyclisch patroon van intergenerationele armoede te ontwikkelen, en dit voornamelijk in de achtergestelde buurten van de grote steden.

Om de armoede van de Belgische Marokkanen aan te pakken zal daarom zowel een gedifferentieerd (naar gelang locatie) als een geïntegreerd plan moeten uitgewerkt worden waarbij de verschillende overheden het beste soms apart, en soms gezamenlijk optreden (zie aanbevelingen).

3. Islam, cultuur of socio-economische verklaring?

In het debat over migratie en allochtonen ligt de nadruk al enkele jaren op ‘de cultuur van de Andere’, een cultuur die meestal wordt verengd tot de islam of de ‘Marokkaanse islam’. Het onaangepaste gedrag van sommige (vooral jongere) individuen van Marokkaanse origine (criminaliteit, *macho*-gedrag,...) zou te verklaren zijn door een oppervlakkige analyse van ‘de islam’ (islam is tegen het Westen), of hun ‘cultuur’ (‘de Marokkanen haten onze cultuur en ons land’) die door middel van een verkeerde opvoeding de jongeren zou doen opgroeien met haatgevoelens tegenover alles wat anders is.

Wat echter opvalt bij het lezen van het rapport is dat de precare socio-economische status van de Belgische Marokkanen een veel betere graadmeter is voor het voorspellen van sociaal deviant gedrag. De studie beaamt daarin voor een groot stuk wat eerdere onderzoeken ook aantoonde: de ruimtelijke segregatie heeft ontegensprekelijk een impact op het gedrag van de mensen. Met andere woorden: de kans dat een jonge Marokkaanse Belg zich misdraagt is veel groter in Schaarbeek of Molenbeek dan in Heist-op-den-Berg.

Het recente publieke debat over ‘de getto’s van Brussel’, duidt op de nood aan een doordacht en doortastend grootstedelijk beleid (zie verder). Om de sociaaleconomische gevolgen van de grote veranderingen in de Belgische economie op te vangen, en de daarmee gepaard gaande veranderingen (van sociale, economische maar ook culturele aard) te begrijpen is het noodzakelijk een duidelijk stedelijk beleid te formuleren. De jongeren die in deze wijken opgroeien hebben weinig of geen toekomstperspectief. Ze lijken zich neer te leggen bij het feit dat ze sowieso deel zullen gaan uitmaken van de grote arbeidsreserves zoals hun ouders, die redundant werden vanaf de economische crisis van de jaren ’70. Het sociale deviante gedrag (territoriumafbakening, morele orde gebaseerd op eer,...) en soms vormen van criminaliteit, zijn ten dele te begrijpen als een overlevingsstrategie in sociaalachtergestelde wijken.

4. Racisme, discriminatie en islamofobie: objectief of subjectief?

Het debat over racisme en discriminatie is complex. Naast de harde cijfers van de sociaaleconomische achterstelling (vooral wat betreft de toegang tot de arbeidsmarkt) die voor een deel het gevolg zijn van economische uitsluitingprocessen en discriminatieprocessen, staan ook nog de subjectieve ervaringen van achterstelling en discriminatie.

De (al dan niet subjectieve) ervaringen met racisme in België mogen niet onderschat worden (p.57), niet alleen tegenover het Marokkaan zijn, maar misschien nog meer in verband met de islam. Belgische Marokkanen staan steeds meer bloot aan islamofobie en dit is blijkbaar meer het geval in Vlaanderen dan in andere delen van het land.

Zij die geboren zijn in België identificeren het ‘behandeld worden als een buitenlander’, racisme, ongepaste morele waarden en een gebrek aan respect voor de Marokkaanse identiteit (p. 79) als enkele van de belangrijkste problemen waarmee ze te kampen hebben. Wat opvallend is, is dat Belgische Marokkanen die in België zelf werden geboren dit sterker aanvoelen dan de mensen die in Marokko geboren zijn. Dit is problematisch, omdat het er zou kunnen opwijzen dat het vooral de jongere generatie is die zich meer en meer uitgesloten voelt uit de Belgische samenleving. Het gevoel ‘er niet bij te horen’, het gevoel niet tot de categorie van ‘volledige burgers’ te behoren, kan wellicht voor een deel het zeer lage vertrouwen in belangrijke Belgische instituties (politie, media en parlement) verklaren en houdt een potentieel risico in dat bepaalde mensen zullen verkiezen om zich van die samenleving te ‘desengageren’ en zich naar een gemeenschappelijk geconstrueerd ‘binnen’ te keren. Dit kan de huidige socio-economische gettoïsering in de toekomst ook een sterker cultureel en eventueel religieus karakter geven, met als gevolg ook een versterking van de sociale controle op het gedrag van de individuen en dus het beknotten van de individuele keuzevrijheid van mensen binnen die ‘gemeenschappen’.

5. Nationaliteit, burgerschap en de identificatie met het land van aankomst en het land van herkomst.

5.1. De overgrote meerderheid van de Belgische Marokkanen heeft de Belgische nationaliteit en het staatsburgerschap aangenomen (meer dan 90% heeft reeds de nationaliteit aangenomen, heeft plannen om het te doen of de procedure is lopende). Dat staatsburgerschap heeft zich evenwel nog niet vertaald in een verbetering van de socio-economische situatie van de Belgische Marokkanen (bvb. op de arbeidsmarkt), noch heeft het hen een duidelijk politieke meerwaarde geschonken. Hoewel er steeds meer politici van Marokkaanse origine deelnemen aan de verkiezingen en opkomen op de lijsten van verschillende politieke partijen, lijkt de meerderheid vooral getekend door een zeer manifest gebrek aan vertrouwen in de Belgische instellingen.

5.2. We moeten ons vragen stellen over het gebrek aan vertrouwen van Belgische Marokkanen in de Belgische politiek en veiligheidsdiensten, maar ook in de civiele samenleving. We beschouwen de organisaties in de civiele samenleving makkelijk als spreekbuizen voor de Marokkaanse gemeenschappen, maar blijkbaar is er slechts een minderheid die ook effectief vertrouwen heeft in middenveldorganisaties (p. 86). Er is een laag vertrouwen in Marokkaanse verenigingen. Hoe komt dat? Functioneren ze slecht? Bereiken ze te weinig mensen? Bevoordelen ze bepaalde mensen en benadelen ze anderen? Promoten ze zichzelf onvoldoende? Of komen ze inhoudelijk niet tegemoet aan de noden van de Belgische Marokkanen? Hetzelfde geldt voor de politieke partijen: blijkbaar slaagt de politieke integratie van Belgische Marokkanen beter in Wallonië, en beter bij de socialistische partij, maar niet bij andere partijen. Waaraan ligt dat?

5.3. Daarnaast is het ook duidelijk dat de identificatie met het land van herkomst paradoxaal is. Zolang Marokko verwijst naar een abstracte entiteit overheersen zeer positieve gevoelens die vooral op het register van de identiteit functioneren. Zo wordt de referentie naar Marokko geïdealiseerd. Maar wanneer naar welbepaalde criteria wordt gepeild dan overheerst de kritiek en is het vooral het land van aankomst (België) dat wordt verkozen. Dit wijst, volgens mij, op het probleem dat de Belgische Marokkanen de werking van de Belgische democratie wel waarderen maar zich niet goed genoeg aanvaard vinden in het 'nationale verhaal'. Dit is een uitermate belangrijk punt voor de toekomst van ons land! We moeten ervoor zorgen dat de Belgische Marokkanen zich betrokken voelen bij dit land. Alleen een daadkrachtig beleid tegen de uitsluiting, maar ook een verandering in de algemene houding tegenover de islam kan ervoor zorgen dat de Belgische Marokkanen zich meer thuis voelen in hun land van aankomst.

6. Seksualiteit, huwelijken en sociale druk.

6.1. Het eergevoel staat centraal in de regulatie van de man-vrouw relaties binnen de Marokkaanse gemeenschappen. Het klassieke gezin vormt nog steeds de hoeksteen van de maatschappij voor de Belgische Marokkanen en het eergevoel houdt deze klassieke patronen in stand. Vooral in de context van stedelijke achtergestelde buurten lijkt dit eergevoel zich bovendien te versterken als een reflex van zelfbescherming, door de 'buitenwereld' zoveel mogelijk buiten te houden. Ontwikkeld zich, in deze buurten, een sterker exclusief gemeenschapsgevoel onder een deel van de Belgische Marokkanen? Is er vandaag een grotere afstand tussen Belgen en Belgen van Marokkaanse origine door wederzijdse vooroordelen en frustraties? Een aanwijzing in die richting, en sowieso frappant voor deze studie is dat in Vlaanderen 24 procent van de Belgische Marokkanen stelt dat ze niet omgaan met Belgen (p. 127).

6.2. De helft van de ondervraagde mannen is tegen een gedwongen huwelijk, en 60% van de vrouwen. Op basis van een studie die ik zelf leidde, had ik een hoger percentage verwacht van mensen die tegen een gedwongen huwelijk zou zijn. De cijfers geven aan dat dus nog altijd een grote groep mensen het wel legitiem acht om jongeren onder druk te zetten om te huwen met iemand die ze niet of nauwelijks kennen, en zonder daarbij de persoonlijke gevoelens en verwachtingen van de huwende jonge mannen en vrouwen in rekening te brengen.

6.3. Gezien het hoge aantal migratiehuwelijken, lijkt de huwelijksband onderhevig aan vormen van instrumentalisering (versterken economische positie familie, verbeteren lot van 'achterblijvers',...). Deze gang van zaken is echter steeds meer contraproductief in de zin dat steeds meer van deze huwelijken op de klippen lopen. Op een bepaalde manier zouden we zelf kunnen stellen dat dergelijke huwelijken een vorm van gemengde huwelijken zijn met specifieke problemen. Er dient over dit soort huwelijken – ten nadele van huwelijken met twee partners die in dezelfde samenleving opgegroeid zijn – een debat gevoerd te worden binnen de gemeenschappen, op dat de voor- en nadelen van zo'n huwelijk bespreekbaar worden. Zie ook onze eigen studie en aanbevelingen daaromtrent. Het werk dat het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen daaromtrent heeft opgezet kan als voorbeeld dienen.

6.4. Er bestaat ook een groot afkeuren tegenover huwelijken met een niet-moslim of een Belgische man/vrouw. Hoe valt dit te verklaren? Is het louter een religieuze kwestie of heeft het te maken met de voortschrijdende maatschappelijke polarisering? Het blijft dus uiterst belangrijk om jonge vrouwen en jonge mannen weerbaar te maken tegenover druk en inperkingen op hun vrijheid van partnerkeuze.

6.5. Uit de studie blijkt ook een verband tussen het belang dat mensen hechten aan de 'eer' en het voorstander zijn van huwelijken met iemand uit het land van herkomst. Dit weerspiegelt wellicht bepaalde veronderstellingen over de 'zuiverheid', 'reinheid', onaangetastheid van de persoon die naar België komt. Bovendien wordt duidelijk (op p. 124) dat diegenen die uitgesproken weigerachtig staan tegenover de onafhankelijkheid van een vrouw, ook diegenen zijn die het meeste belang hechten aan eer. Wat interessant is in dit opzicht, is dat de onderzoekers vaststellen dat deze invulling van het eergevoel niet in verband staat met de religieuze overtuigingen van de ondervraagden.

DEEL II: AANBEVELINGEN

Uit het rapport zouden er talrijke aanbevelingen op verschillende niveaus kunnen worden gegeven. Vooral de sociaaleconomische noden van de Belgische Marokkanen springen in het oog. De hierna volgende aanbevelingen focussen voornamelijk op de thema's die ik hierboven reeds kort beschreef. De aanbevelingen zijn gericht aan de verschillende overheden van het land, maar ook het maatschappelijke middenveld.

De hier opgenomen aanbevelingen zijn dus geenszins exhaustief en ook niet altijd nieuw. Het gaat soms om aanbevelingen die reeds eerder, door middenveldorganisaties, werden verwoord.

Pleidooi voor een geïntegreerd territoriaal beleid.

Uit de cijfers van het onderzoek blijkt dat de problemen en noden van de Belgische Marokkanen zowel verschillen naargelang het gewest (Vlaanderen, Brussel en Wallonië) maar ook naargelang de buurt. Stedelijke gebieden (Brussel, Antwerpen, Luik en Charleroi) met een hoge concentratie aan Belgische Marokkanen lijken dan ook gekenmerkt door de meest uitgesproken specifieke problemen van sociaaleconomische aard. Aangezien in verschillende buurten diverse sociaaleconomische problemen in hoge mate geconcentreerd worden (werkloosheid, lage koopkracht, laag opleidingsniveau, huisvestingsproblemen, stijgende criminaliteit,...) lijkt een geïntegreerd territoriaal beleid aangewezen. We pleiten daarom voor een beleid op wijkniveau waar de verschillende overheden met hun eigen beleidsverantwoordelijkheden samenwerken om tot een doeltreffend stedelijk beleid te komen. Daarenboven is het een ideale manier om de mensen van de wijk zelf te betrekken (door bestaande initiatieven te ondersteunen of nieuwe acties aan te moedigen) bij een dergelijk beleid.

Zo'n territoriaal beleid heeft het voordeel dat het bepaalde aspecten van een falende markt (te weinig privé-investeringen in de wijk) en de huidige economische crisis voor een stuk kan compenseren. Tegelijkertijd moet een territoriaal beleid voorzichtig worden gehanteerd en gekaderd worden binnen een coherent (groot)stedelijk beleid. Het opwaarderen van een wijk mag niet leiden tot een verplaatsing van de problemen naar een andere wijk (dit is de zogenaamde 'gentrificatie', waarbij, door het aantrekken van meer kapitaalkrachtige gezinnen naar een wijk de oorspronkelijke huur- en koopprijzen de hoogte in gaan, waardoor de meest sociaal-economische kwetsbare gezinnen zich op termijn genoodzaakt zien om hun wijk te verlaten). Daarenboven zal een territoriaal beleid alleen vruchten afwerpen wanneer het gecombineerd wordt met een geïntegreerd beleid op federaal en regionaal niveau. De oorzaken van de meeste problemen van achtergestelde buurten liggen niet in die buurten zelf en dus is een globalere aanpak dus noodzakelijk. Voor elk van de volgende aanbevelingen geef ik aan welke partners kunnen samenwerken en hoe.

1. Tewerkstelling

De werkloosheid ligt zeer hoog bij de etnisch-culturele minderheden en zeker ook bij de Belgische Marokkanen . Alarmerend is ook het feit dat de verwerving van de nationaliteit geen beterschap brengt. Het feit dat allochtone werkenden een hoger risico lopen omdat ze in verouderde industriële sectoren werken kan het hoge werkloosheidscijfer niet verklaren. Het feit dat ook midden- en hooggeschoolden sneller werkloos worden, wijst op een ander probleem: mensen van allochtone origine werken verhoudingsgewijs drie tot vier keer meer in tijdelijk werk en uitzendwerk.

De doelstelling van alle sociale partners en de overheid zou het garanderen van een evenredige deelname aan de arbeidsmarkt voor alle bevolkingsgroepen moeten zijn. Dit streefdoel is verre van verwezenlijkt. Met 42 procent ligt de werkzaamheidsgraad bij de allochtonen met een niet-EU nationaliteit ver onder het gemiddelde van 66 procent. Geen enkel andere Europese lidstaat presteert slechter wat betreft tewerkstelling van allochtonen. Dit is een situatie die moet rechtgezet worden.

De overheid kan het goede voorbeeld geven op het vlak van tewerkstelling. Dit kan door het vooropzetten van een streefcijfer waarrond dan een specifiek beleid kan worden gevoerd (met meetbare criteria en in tijd beperkt). Ook dient er een neutraal aanwervingsbeleid te zijn. De impact en de consequenties van het hoofddoekenverbod op de tewerkstelling van Belgisch-Marokkaanse vrouwen moet geanalyseerd worden zodat een aangepast beleid kan worden gevoerd (met een eventuele herziening van het verbod). Bij openbare aanbestedingen dient de overheid naast technische en commerciële vereisten ook ethische voorwaarden op te leggen.

Diversiteit in de privé-sector kan ook gestimuleerd worden via afspraken met de economische sectoren. Een convenant kan de sectoren aansporen om een non-discriminatiecode op te stellen, en te respecteren.

2. Nationaliteit en burgerschap

België is een democratische rechtstaat waar het burgerschap gestoeld is op de mensenrechten. Tegenover de universaliteit van de mensenrechten, introduceren de burgerrechten echter wel beperkingen. De belangrijkste beperking was, tot voor kort, dat de burger – en enkel en alleen de burger – tot de politieke gemeenschap behoorde (historisch begrensd door de contouren van de natiestaat). Een tweede beperking vloeide voort uit het idee dat aan de rechten van burgers ook plichten waren gekoppeld. De verantwoordelijkheid is altijd al een ‘verborgen’ kant van het burgerschap geweest.

De Europese democratieën erkennen echter ook nog een ander burgerschap, namelijk het burgerschap dat gestoeld is op het idee dat eenieder die legaal verblijft op het nationale grondgebied ook kan genieten van de fundamentele mensenrechten alsook sociale en economische rechten. Het is daarom dat vreemdelingen die niet genaturaliseerd zijn, ook genieten van de civiele en sociale rechten en sinds kort ook enkele politieke rechten.

Het burgerschap kan inclusiever gemaakt worden (en zo een meerwaarde betekenen voor diegene die de nationaliteit aanneemt) door middel van verschillende initiatieven.

- Het lokaal stemrecht voor niet EU-migranten is gebonden aan enkele voorwaarden. De bestaande wetgeving stelt dat een niet genaturaliseerde migrant minstens 5 jaar in België moet verblijven. Het gaat enkel om het actief kiesrecht (een stem uitbrengen), niet om het recht op verkiesbaarheid (passief kiesrecht). Als niet-EU-burgers willen gaan stemmen moeten ze zich op een kiezerslijst inschrijven en daarbij een verklaring ondertekenen de Belgische grondwet en wetten te respecteren. Het is spijtig dat enkel de niet EU-burgers dergelijke verklaring moeten ondertekenen.
- Elke burger zou in principe in staat moeten zijn om zijn/haar belangrijkste feestdagen te kunnen vieren. Dit kan doordat de overheid de mogelijkheden voor de vrije keuze van bepaalde vakantiedagen toelaat. Het versoepelen van de mogelijkheden om zijn/haar feestdagen te beleven, voor deze studie in de eerste plaats islamitische feestdagen, is een duidelijke blijk van erkenning van de diversiteit in onze samenleving en een accommodatie aan de noden van een significant deel van de bevolking.
- Huidige politiek-maatschappelijke processen in België, zoals de ontwikkeling van een meer uitgesproken Vlaams-nationalistische stroming in de Vlaamse politiek, heeft ongetwijfeld repercussies op de 'inclusiviteit' van het begrip 'burgerschap' voor heel België. Door deze ontwikkelingen is het begrip 'Belgisch burgerschap' (gekoppeld aan de nationaliteit) – dat al weinig inhoudelijk ontwikkeld was – nog verder uitgehold. Dit maakt ten dele begrijpelijk waarom het aannemen van de Belgische nationaliteit (die natuurlijk in de eerste plaats een praktische, juridische zaak is), te weinig een cultureel-maatschappelijk integrerende functie heeft. In Vlaanderen staat de kennis van de Nederlandse taal centraal in het idee van inburgering. Hoewel het kunnen spreken van de taal van de samenleving waarin men woont en werkt ongetwijfeld een praktische 'must' is, is er meer aan de hand met de taaleisen die worden opgedrongen. Het continu benadrukken van het belang van de Nederlandse taal versterkt de overtuiging van vele Vlamingen dat de 'allochtonen', en bij deze de Belgische Marokkanen, zelf schuldig zijn aan hun eigen maatschappelijke achterstelling, omwille van het niet kunnen of niet 'willen' leren van de Nederlandse taal. Het ontrekt op die manier de complexiteit van de oorzaken die schuil gaan achter de socio-economische achterstelling aan het oog. Dus enerzijds blijft de Marokkaanse Belg in Vlaanderen uitgesloten van die (verbeelde) Vlaamse gemeenschap omdat hij de taal onvoldoende beheerst en is er voor hem/haar geen 'boodschap' of verhaal van samenhang en solidariteit terug te vinden in het Belgische staatsburgerschap, gezien dit laatste steeds verder erodeert. Daarom dringt zich de vraag op of er nood is aan het uitdenken, ontwikkelen en promoten van een nieuwe vorm van inclusief burgerschap die nationalistische identificaties overstijgt en ingaat op de gedeelde belangen en bekommernissen van elke burger en de gedeeld betrokkenheid op en verantwoordelijkheid voor de publieke ruimte.

3. Discriminatie

In juni 2007 kwam er eindelijk een nieuwe antidiscriminatiewetgeving die veel duidelijkheid heeft geschapen inzake toepassingsgebied en schadevergoedingen. De federale wet gaat echter niet ver genoeg. Ook in de nieuwe wet blijft het probleem van de moeilijke bewijslast bestaan. De federale overheid zou vermoedelijke slachtoffers van discriminatie ondersteuning kunnen aanbieden in de zoektocht naar bewijsmateriaal.

De federale overheid moet ook werk maken van de strijd tegen racisme en racistisch geweld. Daar wordt al geruime tijd over gesproken maar de concretisering van een nationaal plan tegen racisme laat op zich wachten. Ook het federale tienpuntenplan tegen racistisch en antisemitisch geweld is nog steeds niet volledig uitgevoerd. De reeds aangekondigde tolerantiebarometer (systematisch onderzoek naar de verdraagzaamheid van de Belgische bevolking) zou werkelijkheid moeten worden.

Bovendien moet in het anti-racisme beleid aandacht uitgaan naar het ‘cultureel racisme’, naast het klassiek ‘biologisch racisme’. Opdat blootgelegd zou worden – en bespreekbaar gemaakt worden – wat cultureel racisme precies inhoudt zal, gegeven een maatschappelijke context waarin er een hypergevoeligheid aan de dag gelegd wordt voor mogelijke ‘belemmeringen van de vrijheid van meningsuiting’ er daartoe een draagvlak moeten gecreëerd worden binnen het beleid en het middenveld, alsook in de publieke opinie.

Dit kan ondermeer ondersteund worden door middel van duidingprogramma’s en reportages op de nationale omroepen, alsook door middel van het financieel ondersteunen van projecten in de film-, kunst- en onderwijswereld die bijdragen in het ontmaskeren van cultureel racisme.

1. Tewerkstelling

Net zoals op federaal niveau kan Vlaanderen zich inzetten om de tewerkstellingsgraad van de Belgische Marokkanen te verbeteren. We herhalen dan ook enkele aanbevelingen.

De overheid kan het goede voorbeeld geven op het vlak van tewerkstelling. Dit kan door het vooropzetten van een streefcijfer waarrond dan een specifiek beleid kan worden gevoerd (met meetbare criteria in tijd beperkt). Ook dient er een neutraal aanwervingsbeleid te zijn. De impact en de consequenties van het hoofddoekenverbod op de tewerkstelling van Belgisch-Marokkaanse vrouwen moet geanalyseerd worden zodat een aangepast beleid kan worden gevoerd (met een eventuele herziening van het verbod).

Diversiteit in de privé-sector kan ook gestimuleerd worden via afspraken met de economische sectoren. Een convenant kan de sectoren aansporen om een non-discriminatiecode op te stellen, en te respecteren.

Bij openbare aanbestedingen dient de overheid naast technische en commerciële vereisten ook ethische voorwaarden op te leggen.

Het is eveneens belangrijk dat buitenlandse diploma's beter en sneller kunnen behandeld en erkend worden zodat hoger opgeleiden niet in de meest kwetsbare tewerkstelling terecht komen.

De kennis van de (Nederlandse) taal is een belangrijke vereiste om gemakkelijker aan werk te geraken maar er moet ook voldoende aanbod zijn voor hogeschoolden en laaggeschoolden, voor werknemers en werkzoekenden.

De allochtone verenigingen dragen steeds meer bij tot het verbeteren van de tewerkstellingssituatie van etnisch-culturele minderheden en dus eveneens ook Belgische Marokkanen. Zij doen dit door, onder andere, de communicatie te verbeteren door vacatureverwerking en informatiedeling. De sociale partners moeten met een actieplan voor duurzame jobs voor kansengroepen op de proppen komen zodat ook zij beter bestand zijn tegen de crisis.

Kleinere initiatieven, gedragen door het middenveld (allochtoon of niet) moeten ondersteund worden. Het project Work-Up kan als voorbeeld dienen. Via dit project hielpen de lidverenigingen van het Minderhedenforum vorig jaar 640 moeilijk bereikbare werkzoekenden aan een job of aan een VDAB-traject. Interculturele jobbeurzen (zoals georganiseerd door oa. Kif Kif lijken evenzeer een goede formule, alhoewel hun bereik zich nog teveel beperkt tot het aanreiken van tewerkstellingsplaatsen voor hoger opgeleide allochtonen.)

2. Onderwijs

Goed onderwijs en verhoogde slaagkansen voor Belgisch-Marokkaanse kinderen is van het allergegrootste belang voor de toekomst van deze kinderen maar ook van onze maatschappij. Gezien de slechte resultaten die Vlaanderen heeft behaald in de PISA-studie van de EU, is het hoogste tijd om te investeren in beter aangepast onderwijs. Het onderwijs is cruciaal in het verhogen van de weerbaarheid van jongeren enerzijds en het aanbieden van een grotere waaier aan toekomstperspectieven anderzijds.

Als we spreken over een beter aangepast onderwijs kunnen we ondermeer denken aan grotere investeringen in het aantal GOK-leerkrachten in het kleuter- en lager onderwijs, alsook het verbeteren van de opvoedingsondersteuning van kansarme en laaggeschoolde ouders. Dit kan bijvoorbeeld door middel van huistaakbegeleiding en het zoeken naar nieuwe manieren om ouders meer op het onderwijs van hun kind te betrekken, zonder dat daarbij de ouders in hun rol als opvoeder ondermijnd en/of in diskrediet gebracht worden in de ogen van hun kinderen en de omgeving. Het organiseren van moedergroepen, waarin persoonlijke ervaringen en noden kunnen uitgewisseld – en waarin niet alleen aandacht is voor de rol van de moeder als opvoeder, maar ook voor andere persoonlijke en familiale vragen en noden, die met de maatschappelijke kwetsbaarheid samenhangen – kunnen hiertoe bijdragen. Daarnaast dient er ook oog te zijn voor de rol van de vaders in het opvoedingsproces, maar opnieuw met dezelfde gevoeligheid om daarbij niet de onderwijsproblemen van de kinderen en jongeren te reduceren tot de opvoedingsverantwoordelijkheid van hun ouders.

Het komt er op aan om niet verder te verglijden in de huidige opschuiving van een maatschappelijk verantwoordelijkheidsmodel naar een individueel schuldmodel, waarbij de aandacht beperkt zou worden tot het ‘responsabiliseren’ van mensen in kwetsbare posities. Bovendien gaat het verhaal niet louter over ‘kansen’ – die dan moeten ‘gegrepen worden’ (zo niet is hij of zij schuldig aan het eigen falen) maar hebben we het hier toch over een basisrecht, namelijk het recht op onderwijs en opvoeding van ieder kind, ongeacht tot welke maatschappelijke klasse, religie of gemeenschap dat kind behoort en is er bijgevolg een maatschappelijke plicht om de beleving van dit basisrecht te garanderen.

De doorstroming van allochtone jongeren naar het hoger onderwijs moet gestimuleerd worden. Allochtone studentenverenigingen kunnen hierin een rol spelen. Binnen het onderwijs zien we ook een specifieke rol weggelegd voor de Centra voor Leerlingenbegeleiding. Binnen de werking van de CLB's is er nood aan een interculturalisering van de pedagogie.

3. Migratie, sociale druk en huwelijken

Ten aanzien van meisjes en vrouwen

- Preventief informatie verlenen en sensibiliseren is essentieel om gedwongen of ongewenste huwelijken te voorkomen. Folders ten aanzien van jongeren en jongvolwassenen dienen in te gaan op enerzijds wat een meisje of jongen kan doen om te voorkomen dat zij/hij in een situatie van uithuwelijking terecht komt, anderzijds wat een meisje/jongen kan doen eens zij/hij in zo'n situatie verkeert.
- Naast een informatieve en adviserende folder is er nood aan algemene vorming omtrent relaties, seksualiteit en huwelijk op scholen, zowel bij allochtonen als autochtonen. Er is ook nood aan specifieke vorming om meisjes en jongens meer assertief te maken, bijvoorbeeld door de organisatie van weerbaarheidstrainingen binnen het onderwijs, jongerenwerkingen, vzw.'s,... via toneel of andere creatieve methodieken.
- De bestaande telefonische hulplijnen, zoals Tele-onthaal, de jongerentelefoon en Medetfoon dienen beter ondersteund te worden, zowel inhoudelijk, financieel als op het vlak van personeel.
- In de fase voor het voltrekken van een gedwongen huwelijk, alsook daarna, kan het voor de betrokkenen een grote emotionele steun betekenen om in contact gebracht te worden met andere personen die een gelijkaardige situatie hebben doorgemaakt. Deze personen fungeren als voorbeelden voor de betrokken meisjes/vrouwen, jongens/mannen. Het is belangrijk dat zij zien dat het mogelijk is om een oplossing te vinden voor de situatie waarin zij op dat moment verkeren.
- Psychologische problemen worden te weinig erkend. Het is belangrijk om psychologische problemen bespreekbaar te maken en meisjes en vrouwen, maar ook jongemannen aan te moedigen om psychologische ondersteuning te zoeken.

Ten aanzien van ouders

- Bij ouders, ongeacht of het nu gaat over allochtonen of autochtonen, is er nood aan ondersteuning in het omgaan met jongeren in de puberteit. Voor autochtone ouders is er reeds een pedagogisch aanbod, maar inspanningen moeten gebeuren om het aanbod te interculturaliseren. Liefst wordt de vorming voor allochtone ouders ook aangeboden door allochtone hulpverleners of vormingswerkers, in samenwerking met autochtone hulpverleners en organisaties. Het is echter géén goed idee om opvoedingsondersteuning van bovenaf op te leggen aan bepaalde groepen van mensen. Dit is te stigmatiserend en kan bij mensen de idee opwekken en/of bevestigen dat alle allochtone ouders slechte opvoeders zouden zijn. Een manier die wel vruchten kan afwerpen, is het ondersteunen van bestaande initiatieven omtrent opvoeding. Een voorbeeld daarvan zijn de praatgroepen voor vaders die georganiseerd werden door de Foyer (in Molenbeek).
- Ouders moeten gesensibiliseerd worden over de gevolgen van gedwongen huwelijken en de mogelijke knelpunten bij het huwen met iemand uit het land van herkomst. Dit kan via verschillende media (evenwel zonder de kwestie te 'mediatiseren' op een manier die stigmatiserend is), via vorming en door het aanmoedigen van imams om over dergelijke thema's publiekelijk te spreken.

- Aansluitend op het vorige lijkt het aangewezen om een intern debat op gang te brengen binnen de allochtone ‘gemeenschappen’. Beter dan een debat van bovenaf te organiseren, kan men ondersteuning bieden (financieel, inhoudelijk, personeel) aan initiatieven die vanuit vzw’s, verenigingen,... ontstaan. Belangrijk in het opgang brengen van intern debat lijkt ons het bespreekbaar maken van het belang dat wordt gehecht aan ‘eer’ en ‘eerbaarheid’ en de angst van ouders voor de mogelijke ‘schande’ die hun kinderen over hen kunnen brengen (wanneer zij voorhuwelijks relaties hebben, verliefd worden op een niet-moslim of op iemand van dezelfde sekse, etc.) De verantwoordelijkheid van het gedrag van jongeren wordt nu heel sterk bij de ouders gelegd en bij hun opvoeding en het zijn dan ook moeders en vaders die binnen hun sociale omgeving verantwoordelijk geacht worden voor het maatschappelijk ‘onbetaamde’ gedrag van hun kind en zich daardoor sterker aangesproken voelen of eventueel genoodzaakt zien om ‘in te grijpen’. Het vergroten van inzicht in de ‘verantwoordelijkheidsrelaties’, maar ook het bespreekbaar maken van de individuele keuzevrijheid van jongeren, gegeven de veranderende maatschappelijke omgeving is daartoe belangrijk. Daarnaast is het belangrijk om jongeren zelf te ondersteunen in het ontwikkelen van hun weerbaarheid en zelfstandigheid om eigen keuzes te maken en dit tegelijkertijd met de nodige gevoeligheid voor de cultuurspecifieke elementen die hier kunnen mee samenhangen en dus vanuit een interculturele benadering. Dit is allerm minst een pleidooi voor cultuurrelativisme, maar wel één voor een empatische, begrijpende en dus cultureel gevoelige houding ten aanzien van etnisch-culturele minderheden.

Ten aanzien van de hulpverleners & middenveld

- Bemiddeling is één van de voornaamste manieren om een gedwongen of ongewenst huwelijk te voorkomen. Mensen die aan bemiddeling doen, op een formele of informele manier, dienen beter ondersteund te worden. Dit kan door de bestaande bemiddelaars bij te scholen (o.a. verder te interculturaliseren) en door het aanbieden van een brochure met concrete tips bij het bemiddelen, specifiek voor politie, centra voor leerlingenbegeleiding, scholen, meisjeswerkingen,...
- Hoewel hulpverleners een vrij goed inzicht hebben in de problematiek van gedwongen huwelijken is er toch een gebrek aan kennis van geschikte methodieken en benaderingen rond deze thematiek. We stellen dan ook voor om de vorming omtrent deze thema’s bij verschillende organisaties en op verschillende niveaus aan te bieden. Dit kan door bij bijvoorbeeld professionals die actief zijn in Centra voor Algemeen Welzijnswerk als bij politiediensten, vluchthuizen, vrouwenopvangcentra, huisartsen, ziekenhuispersoneel,... daarin beter te vormen. Op die manier kan de begeleiding en/of doorverwijzing geoptimaliseerd worden.
- De bestaande voorzieningen in de hulpverlening bereiken ook nog te weinig een allochtoon publiek. De bestaande diensten, zoals de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg, moeten daarom sterker ondersteund worden om zodoende de toegankelijkheid van hun diensten te vergroten. Daarenboven is er nood aan meer interculturele psychologen en psychologen van een vreemde origine.

4. (Sociale) Huisvesting

Het centrale beleidsprincipe is altijd het recht op huisvesting, dat in België in de Grondwet is verankerd. Concreet dient elke maatregel te worden vermeden waarbij het gevaar bestaat dat bijkomende voorwaarden worden opgelegd aan kansarme personen, die hun precaire situatie nog kunnen bemoeilijken. Dit betekent ondermeer dat er geen taalvoorwaarde mag worden opgelegd voor de toegang tot sociale woningen. De kennis van het Nederlands is natuurlijk een belangrijke factor voor integratie. Maar deze kennis opleggen als een voorwaarde voor huisvesting doet afbreuk aan het basisrecht op wonen.

Bovendien is er, om het recht op wonen te garanderen, nood aan politieke durf om de financiële voordelen die nu vooral tegemoet komen aan 'eigenaars' van woningen ter discussie te stellen en beleidsbeslissingen te nemen die in het voordeel zijn van private en sociale huurders. Nu is de wetgeving en het beleid in de eerste plaats geënt op de veronderstelling dat iedere Belg het best een eigendom verwerft, echter, bepaalde groepen mensen, waaronder vele Belgische Marokkanen en andere etnische minderheden blijven structureel uitgesloten van die mogelijkheid en voor die mensen is het noodzakelijk om hun posities op die huurmarkt – die verband houdt met de (kans)armoede waarin velen leven – te verbeteren. Dit is een materie die zowel op federaal (ministerie van financiën) als op Vlaams niveau (bevoegdheid wonen) dient besproken te worden.

Het aanbod van sociale woningen moet worden uitgebreid en de bestaande huurwoningen moeten gerenoveerd worden (dit past perfect binnen een geïntegreerd territoriaal beleid). Daarnaast kunnen huursubsidies tegemoet komen aan zwakke huurders, op voorwaarde dat deze subsidies niet gewoon door de private verhuurders doorgerekend worden in de huurprijzen, anders vormt dit soort initiatieven een maat voor niets. Er zijn ook acties nodig tegen de snel stijgende huur- en kooprijzen, onder meer door eigenaars en huurders te informeren over hun rechten en plichten.

Er dient ook een kordaat beleid tegen de discriminatie op de huisvestingsmarkt komen, vermits eigenaars nog steeds minder bereid zijn om hun woning aan allochtonen te verhuren (of te verkopen). Met betrekking tot de sociale huur- en koopmarkt dient er meer samenwerking te komen en een solidariteitssysteem uitgebouwd te worden tussen de huisvestingsmaatschappijen. Op die manier kan men beter beletten dat de ene maatschappij aanvragen van buitenlanders of genaturaliseerde migranten doorstuurt naar andere maatschappijen. Dit kan bijvoorbeeld door het centraliseren van kandidaturen, zodat de concurrentie tussen de verschillende huisvestingsmaatschappijen vermindert. In bepaalde regio's bestaat deze politiek reeds.

5. Discriminatie

De voorgaande maatregelen kunnen pas efficiënt worden (zeker wat betreft de tewerkstelling) wanneer een effectief en kordaat beleid wordt gevoerd tegen elke vorm van discriminatie op de arbeidsmarkt. Daarbij moet alert worden opgetreden tegen discriminaties tijdens de sollicitatieprocedures, maar ook op de werkvloer. We denken aan o.a.:

- In de lente van 2007 werd de federale discriminatiewet hervormd. Gemeenschaps- en gewestmateries werden buiten het toepassingsgebied van die wet gesteld. Daardoor diende de Vlaamse regering snel werk te maken van een eigen discriminatiedecreet.
- Discriminatie moet effectief worden tegengaan. De overheid dient slachtoffers bij te staan bij de vaststelling van discriminatie.
- Anonieme CV's voorkomen discriminatie tijdens de sollicitatiefase.
- De invoering van Proactieve Sociale Inspecties (maw praktijktests) door beëdigde ambtenaren via de nieuwe Vlaamse antidiscriminatiewet. Het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding moet de nodige middelen krijgen om de beëdigde ambtenaren te ondersteunen in het uitvoeren van de Proactieve Sociale Inspecties.